

Befolkningstallet på Tåsinge igennem 300 år

af Svend Højte

Folketællinger

Den første folketælling i Danmark blev gennemført den 15. august 1769. Der blev da i de 3 sogne på Tåsinge optalt følgende antal personer:

Bregninge sogn	943
Landet sogn	537
Bjerreby sogn	696
	<hr/>
	2.176

Øens samlede befolkningstal var altså da 2.176 personer. Selv om der muligvis kan være sket enkelte fejltagelser og forglemmelser, må dette tal anses for at være nogenlunde rigtigt.

I tiden før 1769 var der aldrig blevet gennemført en landsdækkende folketælling, og man havde derfor ikke haft et bare nogenlunde rigtigt tal for, hvor mange mennesker der boede i Danmark.

Som datidens samfund var indrettet, havde man ikke haft brug for at vide det, fordi størstedelen af befolkningen set med myndighedernes øjne ikke havde nogen afgørende betydning, og deres antal havde de derfor ikke haft interesse i at kende.

For statsmagten, de kirkelige myndigheder og godsejerne var det derimod meget vigtigt at kende antallet af skatteydere, tiendeydere og ydere af landgilde, og deres antal havde man derfor meget tidligt holdt rede på ved hjælp af bl.a. skattemandtalslister, matrikler og jordebøger.

Dette kildemateriale giver imidlertid ingen oplysninger om det samlede antal personer i hele Danmark.

Det var ingen tilfældighed, at den første folketælling blev gennemført i 1769. Som bekendt var det i sidste halvdel af 1700-tallet,

at de store landboreformer blev planlagt og gennemført. Forinden var der blevet udført et meget stort arbejde for at belyse, hvilke samfundsmæssige konsekvenser de påtænkte reformer måtte forventes at få, og der var blevet ført talrige forhandlinger mellem myndighederne og godsejerne herom.

På den tid udgjorde landbobefolkningen langt den største gruppe af landets indbyggere, og en ændring af dens forhold ville derfor medføre betydelige følger for samfundet.

For bedre at kunne vurdere disse var det af stor betydning at få fremskaffet nøjagtige oplysninger både om det samlede befolkningstal og dets geografiske fordeling. Disse oplysninger kunne man kun få ved en folketælling, og derfor blev det besluttet at gennemføre en sådan i 1769.

Ved denne første folketælling indsamlede man kun oplysninger om, hvor mange personer der var i hvert enkelt sogn. Da dette imidlertid langt fra gav alle de oplysninger, som man havde brug for, blev det bestemt at gennemføre en ny folketælling i 1787.

Den blev forberedt langt mere grundigt end den første tælling. Til de personer, der skulle indsamle oplysningerne, blev der udleveret fortrykte lister, med rubrikker til indskrivning af oplysningerne. Der blev spurgt om hver enkelt persons navn, stilling i familien, om børnene var ægte eller uægte og i hvilket ægteskab, de var født. Endvidere om personernes alder, om vedkommende var gift eller ugift, samt hvor mange gange den pågældende havde været gift. Endelig også om personens titel, embede, forretning, håndværk eller anden næringsvej. Tilsammen giver oplysningerne et udmærket billede af befolkningens sammensætning og levevilkår, og dis-

se folketællingslister, der er bevaret, er derfor af stor værdi, når man arbejder med lokalhistorie.

En tilsvarende folketælling blev gennemført i 1801, men derefter gik der mange år, før den næste tælling fandt sted i 1834. Årsagen til denne udsættelse var sandsynligvis, at første fjerdedel af 1800-tallet var en meget urolig tid med krig og Statsbankerot.

Næste tælling blev afholdt i 1840, og fra da af blev der gennemført tællinger med 5 års mellemrum til og med 1860. Derefter gik man over til 10 års mellemrum, men kun til og med 1890.

Den følgende tælling fandt sted i 1901, hvorefter man igen talte med 5 års mellemrum til og med 1921. Allerede 1925 blev der gennemført en ny tælling, og fra da af benyttede man 5 års mellemrum, indtil den hidtil benyttede tællingsmetode blev opgivet.

I 1924 var der blevet vedtaget en lov om oprettelse af folkeregistre. Den bestemte, at der i hver enkelt kommune skulle oprettes et register over samtlige personer, der opholdt sig i kommunen. Ved til- og fraflytninger skulle enhver person selv meddele det til folkeregistret, som derfor hele tiden indeholdt tal for det samlede antal personer i kommunen. Da man senere fik udviklet elektroniske databehandlingsystemer (EDB), blev der mulighed for at oprette et landsdækkende, centralt folkeregister. Det blev påbegyndt i 1968, da man startede det centrale personregister, hvori hver eneste person i hele landet har fået tildelt et bestemt nummer, det såkaldte c.p.r.-nummer. Man har derved opnået, at man til enhver tid har oplysninger om befolkningstallet i hver enkelt kommune i hele landet samlet i et centralt register.

Den tid, da folketællinger blev gennemført efter den oprindelige metode, er forlængst forbi.

Resultaterne af folketællingerne på Tåsinge vil blive nærmere beskrevet i et efterfølgende afsnit.

Tiden før 1769

Selv om man for første gang i øens historie ved folketællingen i 1769 fik et rimeligt nøjagtigt tal for den samlede befolkning på Tåsinge, er det muligt at beregne det sandsynlige antal beboere på andre og tidligere tidspunkter. Man kan ved en sådan overslagsberegning benytte et par forskellige metoder.

Ved en af disse anvender man antallet af gårde og huse på øen på det pågældende tidspunkt. Disse tal kender man fra jordebøger og matrikler. Når man skønsmæssigt anslår, hvor mange personer der sandsynligvis i gennemsnit har hørt til i hvert af bostederne, kan man på den måde beregne det samlede antal beboere på øen.

Tåsinges lokalhistoriker, den forlængst afdøde lærer C. G. Høgstrøm, har i sin bog: »Tåsinge paa Niels Iuels Tid«, der udkom 1916, opstillet en sådan beregning af befolkningstallet på øen i slutningen af 1600-tallet.

Han regnede med, at der da var 292 bosteder plus Valdemars Slot, og han anslog, at der gennemsnitligt hørte 6 personer til hvert bosted. Resultatet af hans beregning blev da således:

Bregninge sogn
plus Valdemars Slot..... ca. 600 personer
Landet sogn 480 personer,
som han oprunder til ca. 500 personer
Bjerreby sogn 732 personer,
som han oprunder til ca. 800 personer
Hele øen ca. 1900 personer

Det samlede befolkningstal på øen skulle da have været ca. **1.900**. Han tilføjer, at tallet næppe har været højere. Det har han sikkert ret i. Noget tyder på, at det sandsynligvis har været en del lavere. Antallet af bosteder er sikkert nogenlunde rigtigt.

I bogen »De danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Chr. V.'s Matrikel 1688«, som er skrevet af historikeren Henrik Pedersen, er det samlede antal bosteder på Tåsinge angivet til 286. Der er således

god overensstemmelse med Høgstrøms tal.

Når denne derimod antager, at der har hørt 6 personer til hvert bosted, har han sandsynligvis skønnet et lidt for højt tal.

Ved en anden metode benytter man oplysningerne i de bevarede kirkebøger fra den tid. Heri er desværre ikke oplyst det samlede antal beboere, men kun antallet af fødte og døde i hvert enkelt år. Disse tal vil naturligvis ikke være de samme for hvert år, men vil variere fra år til år. Ved hjælp af tallene for en passende lang række år kan man imidlertid beregne et gennemsnitstal for henholdsvis fødte og døde pr. år i den pågældende periode. Disse tal vil afhænge af det samlede antal beboere.

Desværre spiller også andre forhold en betydelig rolle. Nævnes kan således befolkningens sammensætning og aldersfordeling. Endvidere om det har været en nogenlunde stabil og rolig periode uden krigsbegivenheder og epidemier.

For at kunne beregne det omtrentlige befolkningstal med denne metode må man benytte det sandsynlige gennemsnitstal for henholdsvis fødte og døde personer pr. 1000 beboere pr. år. Disse tal kan man fra tiden før 1769 kun skønne sig til ved sammenligning med de tilsvarende og kendte tal for tidsrummet lige efter 1769.

En beregning efter denne metode har givet til resultat, at det sandsynlige antal beboere på Tåsinge i slutningen af 1600-tallet har været omkring **1.700 personer**, altså betydeligt lavere end det af Høgstrøm beregnede tal.

Der er flere grunde til at tro, at Høgstrøms tal er for højt. Som nævnt foran regnede han med, at gennemsnitligt 6 personer hørte til i hvert bosted. Til sammenligning kan man beregne det tilsvarende tal for 1769. Fra folketællingen kender man da det samlede antal beboere på øen og fra jordebøgerne det daværende antal bosteder. Resultatet af denne beregning blev, at gennemsnitstallet i hvert af de tre sogne var mindre end 5. I Bjerreby sogn endda kun 4 personer i hvert bosted.

Det er muligt, at tallene i slutningen af 1600-tallet har været noget højere, men dog sandsynligvis mindre end 6, som Høgstrøm har regnet med. Det har formodentlig ligget et sted mellem 5 og 6.

Følgelig må man heraf kunne slutte, at det samlede antal beboere da næppe har været højere end **ca. 1.700 personer**.

Tallet steg som nævnt i indledningen til 2.176 personer i 1769. Det er muligt på tilsvarende måde at beregne, hvorledes udviklingen har været i dette tidsrum, men det vil føre for vidt her at opstille disse beregninger.

Det er navnlig i Bjerreby sogn, at Høgstrøm har regnet for højt. Det skyldes bl.a., at han har oprundet det beregnede tal 732 til ikke mindre end 800 personer. At dette tal er alt for højt bekræftes af folketællingen i 1769, da der i sognet blev optalt kun 696 personer. Der synes ikke at være stor sandsynlighed for, at antallet skulle være faldet så betydeligt, når det i samme tidsrum var steget i de to andre sogne på øen.

Det bør understreges, at begge beregningsmetoder er behæftet med en betydelig usikkerhed. Derfor kan ingen af dem forventes at have givet det helt rigtige resultat.

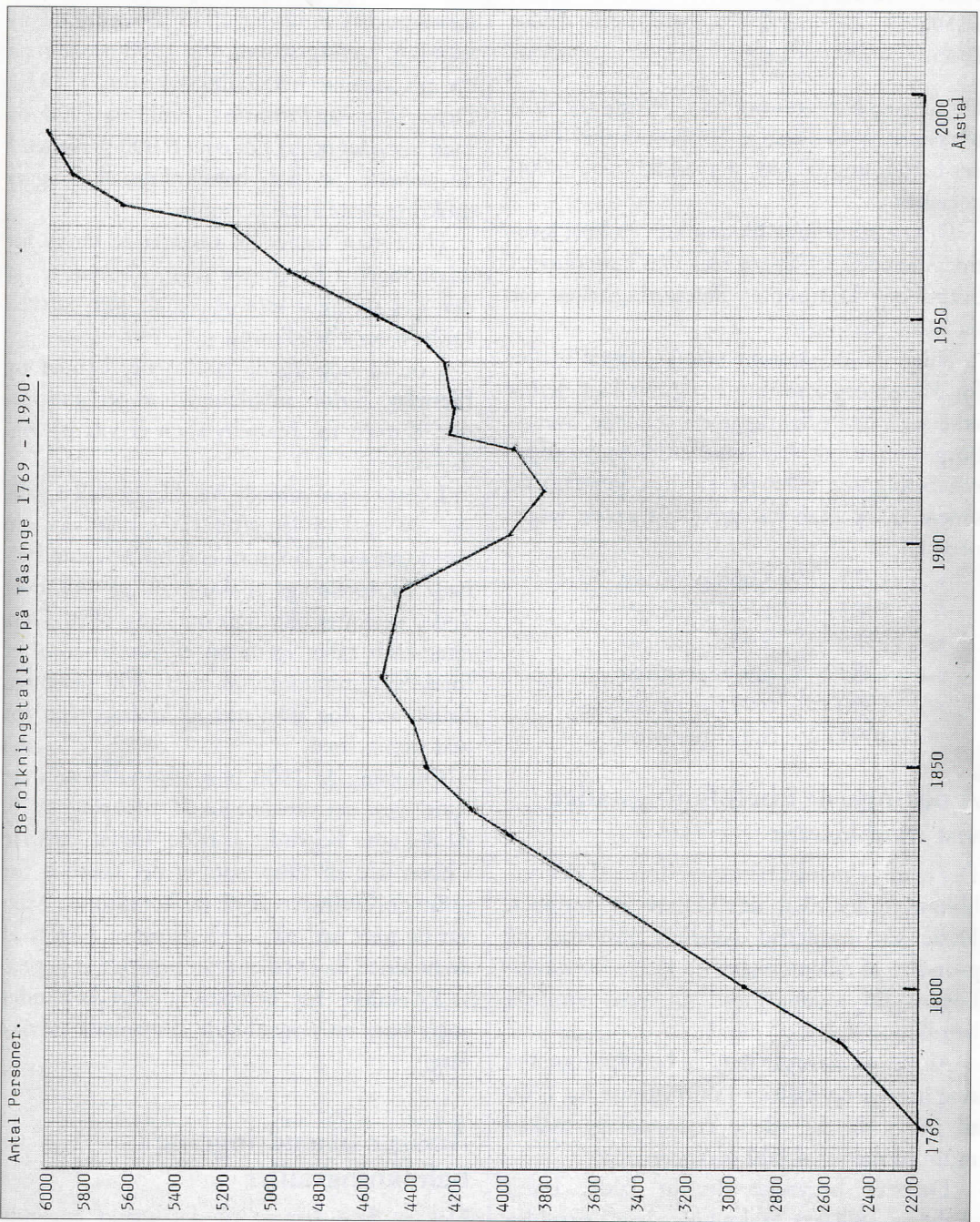
Tiden efter 1769. Folketællingerne

I folketællingerne har man oplysninger om befolkningstallet på Tåsinge i nyere tid. Tallene er blevet offentliggjort i »Statistisk Årbog«. De kan opstilles i tabelform.

Det er vigtigt at kende de nøjagtige tal, men af pladshensyn vil den fuldstændige tabel ikke blive gengivet i denne artikel. For at give et indtryk af udviklingen bør dog følgende uddrag af tabellen medtages:

	Sogn			
	Beregning	Landet	Bjerreby	Hele øen
1769	943	537	696	2.176
1801	1.213	722	1.025	2.960
1834	1.711	977	1.326	4.014
1850	1.941	1.041	1.369	4.351

Befolkningstallet på Tåsinge 1769 - 1990.

1870	2.094	1.119	1.375	4.588
1901	1.749	992	1.303	4.044
1925	1.706	1.079	1.492	4.277
1950	2.128	1.077	1.403	4.608
1965	2.620	1.083	1.253	4.956

De tre sognekommuner blev i 1966-1/4 sluttet sammen til Tåsinge Storkommune. Dennes befolkningstal blev derved lidt over 5.000 personer.

Denne kommune fik dog kun en kort levetid. Allerede i 1970-1/4 blev den indlemmet i Svendborg kommune. Befolkningstallet var da 5.231 personer.

Siden da indgår øens befolkningstal i tallet for Svendborg kommune, og det kan derfor ikke ses i den offentliggjorte statistik. Svendborg kommune har imidlertid oplysninger om befolkningstallet på Tåsinge igennem de senere år, og man har velvilligst oplyst følgende tal:

1975	5.668 personer
1981	5.921 personer
1986	5.950 personer
1989	5.998 personer
1990	6.011 personer
1991	5.997 personer

Ændringerne i befolkningstallet vist med kurver

Det er af de mange tal vanskeligt at få et overblik over, hvordan udviklingen er forløbet. Dette ses imidlertid tydeligt, når man på grundlag af tallene tegner en kurve for udviklingen. En sådan kurve for øens samlede befolkning er vist på Fig. 1.

Af denne fremgår det, at befolkningstallet steg hurtigt og kraftigt i tidsrummet fra 1769 til 1870, da det nåede et foreløbigt maksimum på næsten 4.600 personer.

Derefter begyndte det at falde. Indtil omkring 1890 var faldet beskedent, men blev derefter betydeligt kraftigere, indtil et minimum på ca. 3.800 personer blev nået omkring 1910.

Efter den tid begyndte det at stige igen. I tiden indtil omkring 1925 ret hurtigt. Så holdt det sig igennem et par årtier omtrent uændret. Fra omkring 1940 begyndte en ny stigning, men først omkring 1950 nåede man op på samme befolkningstal som i 1870. Denne stigning fortsatte til omkring 1990, da man var nået op på lidt over 6.000 personer. I de seneste år har befolkningstallet ligget omkring dette antal personer.

Hvis man tegner en tilsvarende kurve for udviklingen i Bregninge sogn, vil man se, at den har omtrent samme forløb som kurven for hele øens befolkning.

I de to udprægede landsogne, Landet og Bjerreby, forløb udviklingen noget anderledes. Kurven for Bjerreby sogn er vist på Fig. 2.

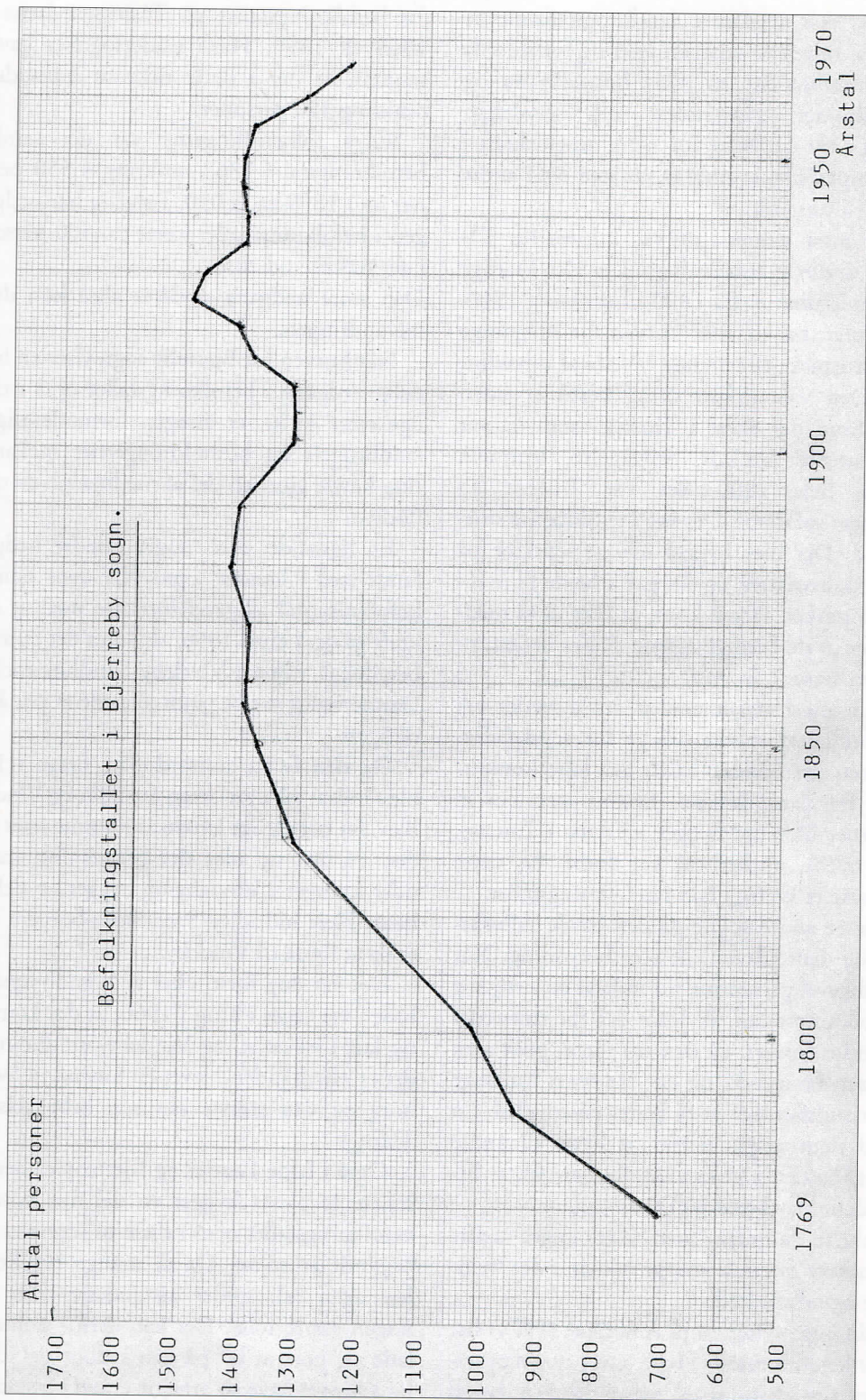
I dette sogn voksede befolkningstallet ganske vist også i tiden efter 1769, men væksten var noget mere langsom end for øen som helhed. Et foreløbigt maksimum på lidt over 1.400 personer blev nået omkring 1880. Derefter faldt tallet igennem et par årtier til et foreløbigt minimum på ca. 1.300 personer. Faldet var dog ikke nær så kraftigt som for øen som helhed.

Omkring år 1900 begyndte tallet at stige igen, men det varede kun til omkring 1925, da det atter begyndte at falde. Faldet fortsatte i hvert fald til 1965, som er det sidste år før sammenslutningen af de tre kommuner. Man var da nået ned på 1.253 personer. I løbet af årene siden da er tallet atter begyndt at stige.

En kurve for befolkningstallet i Landet sogn viser en nogenlunde tilsvarende udvikling.

Årsager til ændringerne i befolkningstallet

Der er flere årsager til det stærkt stigende befolkningstal i første halvdel af 1800-tallet. Dels faldt børnedødeligheden betydeligt bl.a. som følge af, at man påbød vaccination mod

kopper, dels medførte landbrugsreformerne og deraf følgende udstykninger og forbedrede dyrkningsmetoder, at både høstudbyttet og husdyrholdet efterhånden steg betydeligt. Derfor blev der brug for mere arbejdskraft i landbruget. Det samme fandt sted også andre steder i Danmark.

Det mest interessante ved kurven for Tåsinges samlede befolkningstal er det kraftige fald i tidsrummet fra 1890 til omkring 1910. Som foran nævnt viser kurven for Bregninge sogn et ganske tilsvarende billede af udviklingen. Den væsentligste årsag hertil er uden tvivl, hvad der skete i Troense, som da var øens største samlede bebyggelse. Igennem næsten hele 1800-tallet var Troense en udpræget søfartsby. Det var i sejlskibenes storhedstid. Der blev bygget mange sejlskibe på byens skibsværfter, og det gav arbejde til mange mennesker. Hertil kom, at ikke så få medlemmer af de færdigbyggede skibes besætninger blev bosat i Troense.

Hen imod slutningen af århundredet gik det imidlertid stærkt tilbage for sejlskibsfarten, som efterhånden havde fået hård konkurrence fra dampskibene. Endnu igennem et par årtier blev der bygget sejlskibe i Troense, men byens storhedstid var forbi, og dette medførte et kraftigt fald i befolkningstallet.

I de to andre sogne på øen havde skibsfarten ikke haft tilsvarende stor betydning. Når der alligevel på samme tid indtraf en nedgang i befolkningstallet, skyldtes det for størstedelen andre årsager. På den tid var så godt som hele øen fæstegods, og det var svært for unge landmandsfamilier at få fæstet på en gård. En del af dem valgte derfor at flytte til andre egne af landet. Det kan således nævnes, at flere af dem blev bosat på Djursland.

Enkelte familier, men især unge, ugifte mennesker foretrak at søge lykken i det fremmede og udvandrede.

I sin bog: »Flugten til Amerika« (1971) har historikeren Kristian Hvidt givet nogle oplysninger om, hvormeget udvandringen betød

for befolkningstallet på Tåsinge i årene fra 1868 til 1899. Hans undersøgelser gav til resultat, at der i dette tidsrum udvandrede omkring 350 personer.

Ifølge folketællingerne var det samlede befolkningstal i 1868 omkring 4.550 personer og i 1899 ca. 4.050. Følgelig har nedgangen i befolkningstallet været ca. 500 personer i det nævnte tidsrum.

Den store nedgang skyldtes altså kun delvis udvandringen.

Når kurven for Bjerreby sogn viser en betydelig nedgang i befolkningstallet også i tiden lige efter 1950, er årsagen formodentlig, at landbrugets og husholdningernes mekanisering havde gjort en del af medhjælperne overflødig.

En lignende, men noget mindre nedgang fandt sted i Landet sogn. Når øens samlede befolkningstal alligevel fortsatte med at stige kraftigt også efter 1950, skyldtes det især den betydelige vækst i Vindeby-Sundhøjområdet. Denne vækst var begyndt allerede et par årtier tidligere.

Da den første motordrevne færge i 1926 blev indsat på overfarten Svendborg-Vindeby, blev det betydeligt lettere at komme over sundet. På den tid blev der gennemført mange udstykninger i Vindeby og bygget en del nye huse. Flere hidtidige Svendborg-borgere valgte da at flytte til Vindeby.

Det var dog først, efter at Svendborgsundbroen var taget i brug i 1966, at der kom rigtig fart i væksten, og Vindeby-Sundhøjområdet er efterhånden blevet en forstad til Svendborg og den største samlede bebyggelse på Tåsinge.

Også i både Landet og Bjerreby er der i de senere år blevet bygget en del nye huse, og befolkningstallet også i disse to sogne er atter begyndt at vokse. Da så mange familier nu har egen bil, spiller afstandene ikke mere nogen større rolle. Det kan derfor udmærket lade sig gøre at bo på den sydlige del af øen og alligevel have sit arbejde enten i Svendborg

eller i Rudkøbing, hvortil der blev broforbindelse allerede i 1962.

Befolkningstætheden

Befolkningstætheden angives almindeligvis som antallet af personer pr. km² af det totale areal.

I 1990 var Tåsinges befolkningstal ca. 6.000 personer, og da øens totale areal er 69,6 km², bliver den gennemsnitlige befolknings-tæthed **ca. 86**.

Til sammenligning var den gennemsnitlige befolkningstæthed for hele landet da **ca. 120**.

Man kan imidlertid ikke af disse to tal slutte, at Tåsinge må betragtes som et forholdsvist tyndt befolket område, fordi gennemsnitstallet for hele landet dækker over meget store forskelle fra egn til egn. Hvis der i det pågældende område findes store bymæssige bebyggelser, vil dette medføre, at befolkningstætheden bliver langt større end for et udpræget landdistrikt med samme areal. Det er de større byer, der er årsagen til det høje landsgennemsnitstal.

Hvis man ser på forholdene på Tåsinge i 1965, altså umiddelbart før øens 3 kommuner blev sluttet sammen, var befolkningstallet 4.956 personer. Det giver en gennemsnitlig befolkningstæthed på **ca. 71**. Befolkningstætheden er altså i tidsrummet 1965 til 1990 steget betydeligt.

Beregner man imidlertid den gennemsnitlige befolkningstæthed i hver af de 3 kommuner bliver resultatet således:

	Antal personer	km ²	Befolkningstæthed (afrundet)
Bregninge	2.620	20,2	130
Landet	1.083	19,1	57
Bjerreby	1.253	30,3	41

Det høje tal for Bregninge kommune skyldes naturligvis den tætte bebyggelse i Troense og Vindeby-Sundhøj området.

I de 2 udprægede landkommuner og især i Bjerreby kommune er befolkningstætheden langt mindre.

Det er interessant at sammenligne med, hvordan udviklingen er forløbet på en af de andre danske øer i samme tidsrum 1965-1990. Som eksempel er valgt Samsø.

Denne ø's areal er 111,6 km², og den er altså noget større end Tåsinge. Befolkningstallet var i 1965 ca. 6.000 personer. Det giver en befolkningstæthed på **ca. 54**, altså nogenlunde af samme størrelsesorden som i de to udprægede landkommuner på Tåsinge.

Udviklingen i de følgende år er imidlertid forløbet noget anderledes på Samsø end på Tåsinge.

I 1990 var Samsøs befolkningstal aftaget til ca. 4.400 personer. Det giver en befolkningstæthed på kun ca. 40. Der er altså i det nævnte tidsrum sket en betydelig affolkning, medens befolkningstallet på Tåsinge er steget kraftigt.

Mange andre af de mindre øer har ligesom Samsø haft en betydelig nedgang i befolkningstallet. Som eksempel kan nævnes Strynø, som i 1965 havde omkring 400 beboere, men i 1990 kun omkring 200, altså en halvering. De 200 beboere svarer til en befolkningstæthed på **ca. 40** ligesom på Samsø.

Et lavt tal for befolkningstætheden behøver imidlertid ikke at betyde, at beboerne lever langt fra hinanden og ikke har nærmere kontakt. Det skyldes, at bebyggelsesmønsteret har stor betydning.

I 1769 var befolkningstætheden på Tåsinge kun ca. 31, men på den tid lå langt de fleste gårde og huse klumpet sammen i landsbyerne. Dette medførte, at beboerne fik et meget nært forhold til hinanden. Det kunne være en stor fordel, fordi beboerne da let kunne yde hinanden hjælp, når der var brug for det.

På den anden side kunne den nære kontakt sikkert ofte give anledning til sladder, kævl og splid i de små, lukkede samfund.

Desuden kunne en ildebrand få katastrofa-

le følger, fordi de mange stråttækte beboelser var bygget så tæt sammen.

Da der i 1669 udbrød brand i Vårø, nedbrændte næsten hele landsbyen.

Så sent som i 1942 indtraf en lignende katastrofe på Drejø, da der i Drejø by nedbrændte ikke mindre end 11 gårde og 7 huse.

På Tåsinge var bebyggelsesmønsteret i landsbyerne blevet betydeligt ændret efter udskiftningerne og udflytningerne i begyndelsen af 1800-tallet, hvorved risikoen for en lignende katastrofe blev langt mindre.

Sammendrag

Befolkningstallet på Tåsinge var i slutningen af 1600-tallet formodentlig omkring 1.700 personer. Det var i 1769 vokset til 2.176 personer.

Væksten fortsatte hurtigt i første halvdel af 1800-tallet, indtil et foreløbigt maksimum på 4.588 personer blev nået i 1870. Igennem de følgende årtier aftog befolkningstallet betydeligt, indtil et minimum på 3.838 personer blev nået i 1911.

Siden da er tallet atter vokset kraftigt, således at man i 1990 var nået op på 6.011 personer.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby Sogn. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990, 1991, 1992 og 1993. Adresse: Holmevej 141, 8270 Højbjerg.

Trykte kilder:

Statistisk Årbog

C. G. Høgstrøm: »Taasinge paa Niels Luels Tid«. (1916).

Fred. Christ. Lund: »Beskrivelse over Øen Thorseng«. (1823, genoptrykt 1973).

Kristian Hvidt: »Flugten til Amerika«. (1971).

Henrik Pedersen: »Det danske Landbrug fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Chr. V's Matrikel 1688« (1928).